

9. На Донеччині викрито масштабну схему виробництва та реалізації фальсифікованого алкоголю. Вилучено ТМЦ на 27,5 млн. грн. : Прес-служба ДФС (21.03.2017) : Державна фіскальна служба України: Офіційний портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/operativni-novini/290075.html>.

10. Сергій Білан: З початку року співробітниками податкової міліції вилучили з незаконного обігу спирту і алкоголю більш, ніж на 119 млн. грн. : Прес-служба ДФС (03.04.2017) : Державна фіскальна служба України: Офіційний портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/291538.html>

УДК 343.133.3

СИЙПЛОКІ М.В.

ПОВЕРНЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА ПРОКУРОРУ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті досліджуються правові підстави повернення обвинувального акту прокурору на стадії підготовчого судового засідання. Розглядаються також проблемні питання, що виникають у зв'язку з поверненням обвинувального акту прокурору. Визначаються шляхи їх вирішення та на підставі цього розкривається значення інституту повернення обвинувального акту прокурору.

Ключові слова: обвинувальний акт, підготовче судове засідання, форми закінчення досудового розслідування, захисник, клопотання, прокурор, слідчі (розшукові) дії, ухвала суду про призначення судового розгляду, ухвала про повернення обвинувального акту прокурору.

В статье исследуются правовые основания возвращения обвинительного акта прокурору на стадии подготовительного судебного заседания. Рассматриваются также проблемные вопросы, возникающие в связи с возвращением обвинительного акта прокурору. Определяются пути их решения и на основании этого раскрывается значение института возвращения обвинительного акта прокурору.

Ключевые слова: обвинительный акт, подготовительное судебное заседание, формы окончания предварительного расследования, защитник, ходатайство, прокурор, следственные (розыскные) действия, определение суда о назначении судебного разбирательства, решение о возвращении обвинительного акта прокурору.

The article is devoted the legal grounds of the indictment returning to the prosecutor at the stage of the preparatory trial. The author analyzes the problems connected with the indictment to the prosecutor returning. The ways of its solution are determined and on the basis of its discloses the importance of the indictment returning to the prosecutor institute is revealed.

Key words: accusatory act, preparatory pre-trial investigation forms, defense counsel, petition, prosecutor, investigators (wanted) actions, court ruling on the appointment of the trial, indictment to the prosecutor returning decision.

Вступ. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1, с. 3], яка прагне зберегти та вдосконалити свою правову систему. Вона робить поступові кроки по реформуванню національного законодавства, імплементуючи у нього норми права європейських держав. Першим таким кроком було проведення реформи кримінальної юстиції, що передбачало прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України.

© СИЙПЛОКІ М.В. – кандидат юридичних наук, доцент, адвокат, доцент кафедри кримінального права та процесу (Ужгородський національний університет)

Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності у міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [2, с. 5].

Отже, одними з основних інститутів кримінального судочинства є: інститут повідомлення особи про підозру (притягнення до кримінальної відповідальності); інститут зміни обвинувачення та часткова відмова від підтримання державного обвинувачення у суді; інститут обвинувального та оправдального вироку. Крім того, наявність у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) механізму судового захисту змушує сторони провадження чітко дотримуватися вимог та принципів кримінального процесуального законодавства.

Відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України, суд має право повернути обвинувальний акт, якщо не відповідає вимогам КПК України. Однак у КПК України відсутня чітка регламентація процедури його повернення, також не визначено коло осіб, які мають право заявляти відповідне клопотання. Навіть більше, згідно з ч. 1 ст. 337 КПК України, судовий розгляд проводиться у межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акту. Тому питання щодо підстави повернення обвинувального акту прокурору за клопотанням сторони захисту є актуальним і таким, що потребує вирішення.

Постановка завдання. Закінчення досудового розслідування складанням обвинувального акту, основні проблеми, які виникають при цьому були предметом дослідження таких науковців, як Т.В. Варфоломєєва, Ю.М. Грошовий, Ю.О. Грішин, Л.М. Давиденко, В.С. Зеленецький, Я.В. Замкова, М.В. Лотоцький, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, М.С. Строгович, О.О. Торбас та інші.

Безперечно, роботи цих науковців мають значну наукову і практичну цінність. У них розглянуто багато теоретичних і практичних питань щодо закінчення досудового розслідування складанням обвинувального акту. Разом з тим, багато аспектів досліджуваної проблеми, як і раніше, залишаються дискусійними і вирішуються суперечливо. Це пояснюється як мінливістю нашого національного законодавства, так і появою нових, заслуговуючих на увагу, наукових розробок.

Тому **метою** нашого дослідження є вирішення проблемних питань, які виникають під час повернення обвинувального акту прокурору.

Результати дослідження. З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 року (далі – КПК), було скасовано інститут додаткового розслідування¹, натомість набув чинності інститут повернення судом обвинувального акту прокурору (п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України). На відміну від повернення обвинувального акту, інститут додаткового розслідування передбачав проведення додаткових слідчих дій для отримання нових (додаткових) доказів обвинувачення у справі або для кваліфікації дій обвинуваченого за іншими, можливо, додатковими статтями Кримінального кодексу (далі – КК) України тощо. Іншими словами, інститут повернення кримінальної справи на додаткове розслідування сприяв стороні обвинувачення у затягуванні досудового слідства, у незаконному тривалому утриманні обвинувачених (підозрюваних) у слідчих ізоляторах та в уникненні слідчого, прокурора чи іншої уповноваженої на те законом особи від кримінальної відповідальності, передбаченої ст. 372 КК України (притягнення свідомо невинного до кримінальної відповідальності).

Однак разом з негативними положеннями Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року (далі – КПК України 1960) містив такі положення, які заслуговують на увагу. Ми вважаємо, що позитивною відмінністю обвинувального висновку від обвинувального акту за їх змістом та формою є те, що перший процесуальний документ складався з двох частин – описової та резолютивної. При посилянні на докази, що були зібрані у справі, у тому числі і показання свідків, потерпілих та обвинувачених, які були отримані під час досудового слідства у відповідності до положень КПК України 1960, та які також вважалися доказами у справі, обов'язково викладався їх короткий основний зміст стосовно обставин справи та зазначалися відповідні аркуші справи. Такий процесуальний акт дійсно підбивав підсумки досудового слідства на підставі

¹ У відповідності до ст. 281 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року повернення справи на додаткове розслідування з мотивів неповноти або неправильності досудового слідства може мати місце лише тоді, коли ця неповнота або неправильність не може бути усунута у судовому засіданні. Якщо виникне питання про повернення справи на додаткове розслідування, суд, вислухавши думку прокурора та інших учасників судового розгляду, вирішує це питання мотивованою ухвалою, а суддя – постановою у нарадчій кімнаті. Після додаткового розслідування справа направляється до суду у загальному порядку. На ухвалу, постанову протягом семи діб з дня її винесення сторони можуть подати апеляції до апеляційного суду.

зібраних доказів. Він містив у собі не тільки перелік процесуальних дій та рішень, а і їх зміст та аналіз. Він давав можливість слідчому, прокурору, захиснику, судді та суду швидко та зручно орієнтуватися в обставинах та доказах у будь-якій кримінальній справі.

Обвинувачення – це твердження про вчинення певною особою дії, передбаченої законом України про кримінальну відповідальність, висунуте у порядку, встановленому цим Кодексом (п. 13. ч. 1 ст. 3 КПК України).

Обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Обвинувальний акт повинен відповідати вимогам, передбаченим у ст. 291 цього Кодексу (ч. 4 ст. 110 КПК України). У цьому контексті, як будь-яке процесуальне рішення у кримінальному провадженні, обвинувальний акт повинен бути законним та обґрунтованим, повним та неупередженим.

У кримінальній процесуальній науці при аналізі сутності обвинувального акту даються різні його визначення. Так, А.С. Коблікова вважає, що обвинувальний висновок – це процесуальний документ, в якому підводиться висновок попереднього розслідування, якого дійшов слідчий на основі всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи [3, с. 228]. Іншу позицію висловлює М.С. Строгович, який звертає увагу на те, що обвинувальний висновок – процесуальний акт, який завершує попереднє розслідування та формулює його висновки, на основі яких суд вирішує долю підозрюваного [4, с. 157].

На думку О.О. Торбаса, обвинувальний акт – це обов'язково правовий акт уповноваженої на те особи (слідчого чи прокурора), в якому на основі висновків за результатами проведеного досудового розслідування описується подія кримінального правопорушення, надається правова кваліфікація діяння особи, яка вчинила відповідне правопорушення, а також вказуються інші обставини, передбачені кримінальним процесуальним законодавством. Обвинувальний акт, як і будь-який інший процесуальний документ, повинен відповідати певним вимогам, які висуваються до нього у чинному КПК [5, с. 113].

Отже, обвинувальний акт повинен відповідати вимогам ст. 291 КПК України, тобто він має містити такі відомості: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; анкетні відомості обвинувачених; анкетні дані потерпілих; виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення; обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання; розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими.

До обвинувального акту додається реєстр матеріалів досудового розслідування, цивільний позов, розписка про отримання підозрюваним копії відповідних процесуальних документів, розписка цивільного відповідача щодо отримання ним копії цивільного позову, довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження.

Разом з тим, обвинувальний акт не містить зміст та аналіз процесуальних дій та рішень, які у ньому зазначені, згідно з реєстром матеріалів досудового розслідування, що до нього приєднується.

З цього приводу, ми погоджуємось з правовою позицією Я.В. Замкова, яка вважає, що таке положення значно ускладнює професійну діяльність захисників, котрі вступили до процесу на стадії підготовчого судового засідання. Після ознайомлення тільки з реєстром матеріалів досудового розслідування та обвинувальним актом захисник не може сформулювати об'єктивну думку щодо допустимості доказів, отриманих під час досудового розслідування, а отже, не може побудувати ефективну лінію захисту [6, с. 162-164].

Вирішити цю проблему, ми вважаємо, можливо шляхом внесення доповнень до ст. 290, 314 КПК України, які би давали право судді на стадії підготовчого провадження за клопотанням захисника, який щойно вступив у провадження в інтересах обвинуваченого, виносити ухвалу про зобов'язання прокурора відкрити матеріали провадження захиснику та особі, інтереси якої він представляє.

Вказані проблемні питання тісно пов'язані з інститутом повернення обвинувального акту прокурору. Так, єдиною підставою для такого повернення є його невідповідність вимогам, передбаченим у ст. 291 КПК України (п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України), які не містять проведення будь-яких слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) або інших процесуальних дій.

На цьому акцентується увага і в Інформаційному листі Верховного Суду України «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 03.10.2012 №223-1430/0/4-12, де зазначено, що проведення будь-яких слідчих або інших процесуальних дій, окрім тих, що зазначені в ухвалі про повернення обвинувачення

вального акту, заборонено [7]. Отже, метою повернення обвинувального акту є його приведення у відповідність до вимог положень ст. 291 КПК України.

З цього приводу деякі вчені, практики також категоричні у тому, що в ухвалі про повернення обвинувального акту не можуть міститися вказівки на проведення слідчих (розшукових) дій, а усунення недоліків може відбуватися виключно на підставі аналізу вже проведених заходів [6, 8].

З вказаними твердженнями можна погодитися за умови, що вони стосуються тільки сторони обвинувачення, оскільки обвинувальний акт складається слідчим або прокурором, які мають всі необхідні процесуальні засоби та механізм для задоволення свого обвинувального інтересу. При цьому інтерес сторони захисту може бути обмеженим, проігнорованим і таке інше. Так, наприклад, військова прокуратура Ужгородського гарнізону Західного регіону України під час розслідування кримінального провадження щодо гр. У. за ознаками злочинів, передбачених ч. 4 ст. 407, ч. 3 ст. 408 КК України на стадії досудового розслідування умисно проігнорувала клопотання захисту про тимчасовий доступ до речей і документів, заявлене адвокатом до слідчого судді Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області з метою отримання доказів невинуватості гр. У. в інкримінованих йому злочинах. Дане клопотання вже було на розгляді у слідчого судді у той час, коли військовий прокурор, проігнорувавши його та не врахувавши докази сторони захисту, виконав вимоги ст. 290 КПК України та направив обвинувальний акт з реєстром матеріалів досудового розслідування до Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області. Надалі стороною захисту були отримані докази на підставі ухвали слідчого судді Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 28 березня 2017 року, які за своїм змістом спростовують вину гр. У. у скоєнні ним злочинів, передбачених ч. 4 ст. 407, ч. 3 ст. 408 КК України [9].

За таких обставин, складений обвинувальний акт не враховує докази сторони захисту, а отже він є упередженим, необґрунтованим та незаконним. Його зміст не відображає об'єктивних фактичних обставин та належну правову кваліфікацію кримінальних правопорушень (злочинів).

Водночас чинні нормативно правові акти констатують, що прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті обставини, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень (ч. 2 ст. 9 КПК України).

Висновки. Інститут повернення обвинувального акту прокурору на стадії підготовчого провадження потребує вдосконалення, зокрема щодо визначення можливості проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, які не були виконані під час досудового розслідування з причин порушення права особи на захист, виключно в інтересах такої особи для встановлення обставин або перевірки обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження після винесення відповідної ухвали суду.

Список використаних джерел:

1. Конституція України ; Про Державний Гімн України : Закон України. – К. : Скіф, 2007. – 48 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. – С. : ВВП Notis, 2017. – 328 с.
3. Учебник уголовного процесса / под ред. А.С. Кобликова. – М. : Спарка, 1995. – 382 с.
4. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович. – М. : Наука, 1970. – Т. 2. – 616 с.
5. Торбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України : [монографія] / О.О. Торбас. – Одеса : Юридична література, 2015. – 168 с.
6. Замкова Я.В. Деякі питання підстав повернення обвинувального акту / Я.В. Замкова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2016. – № 19.
7. Інформаційний лист про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України від 03.10.2012 р. // Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/informacijni_listi.html.
8. Легких К.В. Використання недоліків обвинувального акту стороною захисту. Обвинувальний акт як форма кримінального позову / К.В. Легких. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bnc.in.ua/publikatsiji/inshi-publikatsiji/430-vikoristannya-nedolikiv-obvinuvalnogo-akta-storonoyu-zakhistu-obvinuvalnij-akt-yak-forma-kriminalnogo-pozovu.html>.
9. Ухвала Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 21 квітня 2017 р. // Єдиний державний реєстру судових рішень. – Кримінальна справа №308/1641/17.